

Średnie ceny wartości produkcji rolnej w gospodarstwach prowadzących rachunkowość przytaczamy w tab. 9 dla zobrazowania właściwej ceny, wg której kształtował się przychód z produkcji, oraz dla stwierdzenia, że tendencje w kształtowaniu się wszystkich podanych cen są bardzo podobne.

IV. KSZTAŁTOWANIE SIĘ DOCHODÓW W GOSPODARSTWACH CHŁOPSKICH W LATACH 1952/53 — 1957/58

A. Szacunek dochodów w gospodarstwach przeciętnych w kraju

W rozdziale poprzednim zostało ustalone, że gospodarstwa prowadzące rachunkowość mają wyższą produkcję od normalnych, przeciętnych gospodarstw w Polsce o około 40%. W związku z tym, aby dane rachunkowości mogły być przydatne do wykorzystywania dla różnego rodzaju uogólnień w skali kraju muszą być poprawione.

Tabela 10

Wytwarzanie i podział dochodu w latach 1952/53—1957/58 w gospodarstwach prowadzących rachunkowość. Na 1 gospodarstwo w tys. zł wg cen bieżącego roku

Wyszczególnienie	L a t a					
	1952/53	1953/54	1954/55	1955/56	1956/57	1957/58
	wyniki ostateczne					
Wytwarzanie dochodu ogólnego						
Produkcja globalna	36,3	42,0	46,2	55,0	57,6	64,9
Nakłady materialne	16,5	20,1	21,0	25,0	26,5	31,0
Produkcja czysta	19,8	21,9	25,2	30,0	31,1	33,9
Dochód spoza gospodarstwa	2,9	3,2	3,3	3,3	3,7	3,8
Dochód ogólny	22,7	25,1	28,5	33,3	34,8	37,7
Podział produkcji czystej						
Produkcja czysta	19,8	21,9	25,2	30,0	31,1	33,9
Podatki	2,1	2,1	2,3	2,2	2,0	2,1
Obciążenia z tytułu obowiązkowych dostaw	2,2	2,8	3,4	3,9	2,8	2,4
Ubezpieczenia	0,3	0,3	0,4	0,3	0,4	0,8
Czynsze dzierżawne i procenty	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2
Pracownikom najemnym	0,7	0,7	0,7	0,9	0,8	1,0
Dochód rolniczy	14,4	15,9	18,3	22,6	25,0	27,4
Podział dochodu osobistego						
Dochód osobisty ^a	17,3	19,1	21,6	25,9	28,7	31,2
Spożycie ogółem	17,3	19,2	20,3	23,2	24,5	26,6
w tym: naturalne ^b	10,5	10,8	11,1	12,3	12,8	13,5
Różnica stanu majątkowego (akumulacja)	—0,0	—0,1	1,3	2,7	4,2	4,6

a — Dochód rolniczy + dochód spoza gospodarstwa

b — Spożycie wyłącznie z własnego gospodarstwa

W tabeli 10 i 11 zestawiamy wytworzony i podzielony dochód w gospodarstwach prowadzących rachunkowość rolną w latach 1952/53—1957/58. Dane w tab. 10 są to wyniki rachunkowości obliczone jako średnie arytmetyczne ważone przez rzeczywistą liczbę gospodarstw w poszczególnych okręgach rolniczych i całym kraju, będących głównym źródłem utrzymania rodziny. Zatem są to dane, w których została już wyeliminowana wadliwa struktura gospodarstw prowadzących rachunkowość, natomiast nie jest wyeliminowany znacznie wyższy poziom produkcji niż w gospodarstwach przeciętnych w kraju.

Tabela 11

**Struktura wytwarzania i podziału dochodu w latach 1952/53—1957/58
w gospodarstwach prowadzących rachunkowość wg cen bieżącego roku**

Wyszczególnienie	L a t a					
	1952/53	1953/54	1954/55	1955/56	1956/57	1957/58
	wyniki ostateczne					
Wytwarzanie dochodu ogólnego						
Produkcja globalna	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Nakłady materialne	45,5	47,9	45,5	45,5	46,0	47,8
Produkcja czysta	54,5	52,1	54,5	54,5	54,0	52,2
Produkcja czysta	87,2	87,3	88,4	90,1	89,4	89,9
Dochód spoza gospodarstwa	12,8	12,7	11,6	9,9	10,6	10,1
Dochód ogólny	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Podział produkcji czystej						
Produkcja czysta	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Podatki	10,6	9,6	9,1	7,3	6,4	6,2
Obciążenia z tytułu obowiązkowych dostaw	11,1	12,8	13,5	13,0	9,0	7,0
Ubezpieczenia	1,5	1,4	1,6	1,0	1,3	2,3
Czynsze dzierżawne i procenty	0,5	0,4	0,4	0,3	0,3	0,4
Pracownikom najemnym	3,5	3,2	2,8	3,0	2,6	3,1
Dochód rolniczy	72,8	72,6	72,6	75,4	80,4	81,0
Podział dochodu osobistego						
Dochód osobisty	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Spożycie ogółem	100,0	100,5	93,8	89,4	85,1	85,2
w tym: naturalne	60,7	56,3	51,4	47,5	44,6	43,3
Różnica stanu majątkowego (akumulacja)	0,0	—0,5	6,2	10,6	14,9	14,8

Dokonamy poprawki w produkcji globalnej z tab. 10 o 40%. Wszystkie lata poprawiamy w tym samym stopniu ponieważ uważamy, że reprezentatywność naszych gospodarstw waha się stosunkowo nieznacznie.

W tabeli 12 i 13 podajemy zatem szacunek dochodów w przeciętnych gospodarstwach opierając się o dane gospodarstw prowadzących rachunkowość. Produkcję globalną zmniejszyliśmy o 40%. Nakłady materialne ustaliliśmy opierając się na udziale ich w produkcji globalnej gospodarstw

prowadzących rachunkowość. Ponieważ otrzymana po poprawce produkcja globalna stała się znacznie bliższa produkcji gospodarstw do 3 ha (prowadzących rachunkowość), przeto niektóre proporcje przy dalszych szacunkach będziemy czerpali z tych właśnie gospodarstw.

Tabela 12

Wytwarzanie i podział dochodu w latach 1952/53—1957/58

Na 1 gospodarstwo w tys. zł w cenach bieżących

Po zastosowaniu poprawki w produkcji o 40%

Wyszczególnienie	Lata					
	1952/53	1953/54	1954/55	1955/56	1956/57	1957/58
Powierzchnia ogólna ha	6,06	6,09	6,09	6,16	6,15	6,20
Użytki rolne ha	5,42	5,45	5,44	5,50	5,53	5,60
Wytwarzanie dochodu ogólnego						
Produkcja globalna	25,9	30,0	33,0	39,3	41,1	46,4
Nakłady materialne	11,7	14,4	15,0	17,9	18,9	22,2
Produkcja czysta	14,2	15,6	18,0	21,4	22,2	24,2
Dochód spoza gospodarstwa	2,9	3,2	3,3	3,3	3,7	3,8
Dochód ogólny	17,1	18,8	21,3	24,7	25,9	28,0
Podział produkcji czystej						
Podatki	1,5	1,5	1,6	1,6	1,4	1,5
Obciążenia z tytułu obowiązkowych dostaw	1,6	2,0	2,4	2,8	2,0	1,7
Ubezpieczenia	0,2	0,2	0,3	0,2	0,3	0,6
Czynsze dzierżawne i proc.	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1
Pracownikom najemnym	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6	0,7
Dochód rolniczy	10,3	11,4	13,1	16,1	17,8	19,6
Podział dochodu osobistego						
Dochód osobisty ^a	13,2	14,6	16,4	19,4	21,5	23,4
Spożycie ogółem	13,2	14,7	15,4	17,3	18,3	19,9
w tym: naturalne	8,0	8,2	8,6	9,4	9,8	10,1
Różnica stanu majątkowego	-0,0	-0,1	1,0	2,1	3,2	3,5

a — Dochód rolniczy + dochód spoza gospodarstwa

Produkcja czysta wynika z odejmowania nakładów od produkcji globalnej.

Dochód spoza gospodarstwa pozostawiliśmy na poziomie gospodarstw prowadzących rachunkowość, tzn. nie zmieniając jego wysokości, ponieważ zmniejszenie dochodów z produkcji rolniczej wiąże się zwykle z wzrostem dochodów spoza gospodarstwa. (Patrz tab. 15, 16 i 17).

Oszacowany dochód spoza gospodarstwa uważamy raczej za niższy od rzeczywistego. Zwraca uwagę znaczny spadek względnie zahamowanie dochodów spoza gospodarstwa od 1954/55 r. a zwłaszcza w 1955/56 r. co należy chyba wiązać z tym, że w tym okresie występowały ograniczenia w zatrudnieniu poza rolnictwem osób posiadających gospodarstwa rolne, nadto należy przypuszczać, że wzrost dochodów z rolnictwa wpływał na

Tabela 13

Struktura wytwarzania i podziału dochodu w latach 1952/53—1957/58
Po zastosowaniu poprawki w produkcji o 40%

Wyszczególnienie	Lata					
	1952/53	1953/54	1954/55	1955/56	1956/57	1957/58
Wytwarzanie dochodu ogólnego						
Produkcja globalna	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Nakłady materialne	45,2	48,0	45,5	45,5	46,0	47,8
Produkcja czysta	54,8	52,0	54,5	54,5	54,0	52,2
Produkcja czysta	83,0	83,0	84,5	86,6	85,7	86,4
Dochód spoza gospodarstwa	17,0	17,0	15,5	13,4	14,3	13,6
Dochód ogólny	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Podział produkcji czystej						
Produkcja czysta	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Podatki	10,6	9,6	8,9	7,5	6,3	6,2
Obciążenia z tytułu obo- wiązkowych dostaw	11,3	12,8	13,3	13,1	9,0	7,0
Ubezpieczenia	1,4	1,3	1,7	0,9	1,4	2,5
Czynsze dzierżawne i pro- centy	0,7	0,0	0,5	0,5	0,4	0,4
Pracownikom najemnym	3,5	3,2	2,8	2,8	2,7	2,9
Dochód rolniczy	72,5	73,1	72,8	75,2	80,2	81,0
Podział dochodu osobistego						
Dochód osobisty	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Spożycie ogółem	100,0	100,7	93,9	89,2	85,1	85,0
w tym: naturalne	60,6	56,2	52,4	48,5	45,6	43,2
Różnica stanu majątkowego	0,0	-0,7	6,1	10,8	14,9	15,0

Tabela 14

**Udział nakładów materialnych w produkcji globalnej w gospodarstwach
prowadzących rachunkowość w %**

Lata	Średnio	W gospodarstwach o powierzchni ha				
		do 3	3—7	7—10	10—14	14 i więcej
1952/53	45,5	44,4	45,3	45,6		46,1
1953/54	47,9	47,1	48,2	47,9		48,1
1954/55	45,5	45,8	45,4	45,5		45,6
1955/56	45,5	45,2	45,4	46,0	44,9	46,2
1956/57	46,0	46,1	46,0	45,9	44,9	47,2
1957/58	47,8	47,2	46,9	49,2	48,2	48,4

pewną stabilizację dochodów spoza rolnictwa, to znaczy dochody te były mniej poszukiwane.

Podatki, obciążenia z tytułu obowiązkowych dostaw, ubezpieczenia oraz koszty najmu obniżyliśmy również o 40% wychodząc z założenia, że

przeciętna przychodowość gospodarstw w kraju, jak też produkcja (o czym była już mowa) jest niższa o oszacowany przez nas procent. Zatem gospodarstwa o niższej produktywności i przychodowości mają z jednej strony niższe opodatkowanie, z drugiej zaś wywiązują się z zobowiązań wobec państwa gorzej, tzn. mają większe zaległości niż gospodarstwa prowadzące rachunkowość. Wynika to zresztą z porównania gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną, z masowymi materiałami o obciążeniach opracowanymi przez GUS (tab. 18 i 19).

Tabela 15

Dochód spoza gospodarstwa w % dochodu ogólnego w gospodarstwach prowadzących rachunkowość

Lata	Średnio	W gospodarstwach o powierzchni ha				
		do 3	3—7	7—10	10—14	14 i więcej
1952/53	12,7	20,5	13,1	7,7	5,7	
1953/54	12,6	21,5	12,0	8,0	4,8	
1954/55	11,7	22,2	10,6	6,8	4,5	
1955/56	10,0	19,8	10,6	7,5	4,5	2,8
1956/57	10,7	22,6	10,2	7,1	5,2	3,5
1957/58	10,1	19,7	9,9	7,4	5,6	4,1

Tabela 16

Udział dochodów spoza gospodarstwa w dochodzie ogólnym w %

Wyszczególnienie	1952/53	1953/54	1954/55	1955/56	1956/57	1957/58
W gospodarstwach prowadzących rachunkowość	12,7	12,6	11,7	10,0	10,7	10,1
Wg szacunku w tab. 12 i 13	17,0	17,0	15,5	13,4	14,3	13,6

Tabela 17

Dynamika produkcji czystej i dochodów spoza gospodarstwa w %

Wyszczególnienie	1952/53	1953/54	1954/55	1955/56	1956/57	1957/58
Produkcja czysta	100,0	109,9	126,8	150,7	156,3	171,2
Dochód spoza gospodarstwa	100,0	110,3	113,8	113,8	127,6	131,0
Na 1% przyrostu produkcji czystej przyrastało dochodu spoza gospodarstwa	1,00	1,04	0,50	0,27	0,49	0,44

Jak wynika z porównania wysokość podatków i obciążeń wg danych IER jest znacznie większa od danych GUS. Potwierdza to nasze poprzednie rozumowanie. Dane z tab. 18 i 19 nie całkowicie są porównywalne, gdyż GUS operuje rokiem kalendarzowym, a IER rokiem gospodarczym, co w pewnym stopniu zniekształca obraz.

Podział dochodu osobistego na fundusz spożycia i akumulację dokonany został na podstawie proporcji, występujących w gospodarstwach prowadzących rachunkowość w każdym roku biorąc pod uwagę proporcje wynikające ze średnich obliczonych w każdym roku, ponieważ rozpiętości w poszczególnych grupach gospodarstw są stosunkowo niewielkie.

Tabela 18

**Porównanie wysokości podatków w gospodarstwach prowadzących rachunkowość z danymi masowymi GUSa
Na 1 ha użytków rolnych w zł**

Lata	Średnie obciążenie podatkiem gruntowym		Dane IER w % danych GUS
	GUS	IER ^b	
1952	206	387	188
1953	258	385	149
1954	244	423	173
1955	251	400	159
1956	227	362	159

a — Obciążenia z tytułu podatku gruntowego i dostaw obowiązkowych indywidualnych gospodarstw rolnych w Polsce w latach 1952—1956. Wydawnictwo GUS. 1958 r.

b — Dla danych IER lata gospodarcze. Początkowym rokiem jest 1952/53.

Tabela 19

**Obciążenie obowiązkowymi dostawami wg danych GUS i IER w latach 1955 i 1956
Na 1 ha użytków rolnych w kg**

Wyszczególnienie	GUS 1955 r.	IER 1955/56 r.	Dane IER w % GUS	GUS 1956 r.	IER 1956/57 r.	Dane IER w % GUS
Zboża (cztery)	95	150	158	81	126	156
Zwierzęta rzeźne	13	23	177	10	14	140
Mleko	47	73	155	21	36	171

Poprawiony dochód osobisty, wartość spożycia i akumulacja są niższe o przeszło 30% ponieważ dochody spoza gospodarstwa przyjęliśmy na niezmiennym poziomie. Można się obawiać, że może nieco zbyt korzystne stosunki wypadły dla akumulacji, ponieważ jak wiadomo wyższe dochody rodzin chłopskich w normalnych warunkach powodują zwiększenie udziału akumulacji. Powstawanie akumulacji w gospodarstwach chłopskich odbywa się pod wpływem dwóch czynników: warunków ekonomicznych (wysokość dochodów) i perspektyw trwałości posiadania warsztatu rolnego (warto czy nie warto inwestować w posiadane gospodarstwo). W latach wzmożonego współdzielstwa wsi (1952/53—1954/55) gospodarstwa chłopskie niezależnie od wielkości wytwarzanego dochodu nie akumulowały (patrz tab. 21).

Tabela 20

Udział wartości spożycia w dochodzie osobistym w %

Lata	Ogółem	W gospodarstwach o powierzchni ha				
		do 3	3—7	7—10	10—14	14 i więcej
1952/53	100,0	97,7	100,2	101,5	103,4	
1953/54	100,5	99,5	101,8	100,2	98,7	
1954/55	93,8	93,4	93,7	93,1	96,2	
1955/56	89,4	91,4	89,4	89,1	87,7	87,6
1956/57	85,1	87,1	86,0	84,1	81,8	84,1
1957/58	85,2	91,7	83,4	87,6	81,9	76,3

Tabela 21

Kształtowanie się akumulacji w zależności od wielkości gospodarstw i wielkości wytworzonego dochodu osobistego w gospodarstwach prowadzących rachunkowość. Na 1 członka rodziny w zł

Wyszczególnienie	Gospodarstwa o powierzchni ha				
	do 3	3—7	7—10	10—14	14 i więcej
1952/53 r.					
Dochód osobisty	3 711	3 793	4 067	4 372	
Akumulacja	86	—8	—59	—147	
1953/54 r.					
Dochód osobisty	4 124	4 222	4 335	4 971	
Akumulacja	18	—77	—9	63	
1954/55 r.					
Dochód osobisty	4 863	4 721	5 031	5 775	
Akumulacja	320	397	346	229	
1955/56 r.					
Dochód osobisty	5 616	5 223	6 085	6 414	7 103
Akumulacja	482	582	665	787	880
1956/57 r.					
Dochód osobisty	5 980	6 098	7 052	7 059	7 405
Akumulacja	745	801	1 032	1 145	1 022

Rozważając w dalszym ciągu wysokość akumulacji możemy stwierdzić, na podstawie tab. 12, że akumulacja w gospodarstwach indywidualnych odbywa się nie z dochodu rolniczego, lecz z dochodów spoza gospodarstwa. Można powiedzieć, że dotychczas dochód rolniczy nie zabezpieczał produkcji rozszerzonej. Co zresztą można obserwować również w krajach wysoko uprzemysłowionych, gdzie przemysł coraz bardziej finansuje rolnictwo. Zjawisko to chyba staje się procesem naturalnym. Jak omawiane zjawisko występuje w poszczególnych grupach gospodarstw ilustrujemy w tab. 22.

Należy zaznaczyć, że nie wiemy rzecz jasna, z jakich funduszy chłopci dokonują akumulacji i sądzimy, że sami oni też nie bardzo wiedzą czy inwestowali z dochodu rolniczego, czy też z dochodu spoza gospodarstwa,

Tabela 22

Porównanie dochodów spoza gospodarstwa oraz akumulacji w gospodarstwach prowadzących rachunkowość, wg wielkości gospodarstw
Na 1 gospodarstwo w zł

Wyszczególnienie	Średnio	W gospodarstwach o powierzchni ha				
		do 3	3—7	7—10	10—14	14 i więcej
1955/56 r.						
Dochód spoza gospodarstwa	3 337	4 336	3 224	2 992	2 206	1 884
Akumulacja	2 734	1 707	2 616	3 226	4 274	4 866
Procent akumulacji pochodzącej niewątpliwie z dochodu rolniczego	—0	—0	—0	7	48	61
1956/57 r.						
Dochód spoza gospodarstwa	3 739	5 497	3 204	3 088	2 586	2 223
Akumulacja	4 265	2 893	3 772	5 473	6 901	6 719
Procent akumulacji pochodzącej niewątpliwie z dochodu rolniczego	12	—0	15	43	62	67

a który dochód przejadali. Można się umówić, że akumulacja pochodzi z jednego bądź drugiego źródła dochodu. W tab. 22 porównujemy dochody spoza gospodarstwa z akumulacją, aby stwierdzić, które grupy gospodarstw i w jakim stopniu akumulują bez żadnych wątpliwości z dochodu rolniczego. Będą to te gospodarstwa, których akumulacja w takim lub innym stopniu przewyższa dochody spoza gospodarstwa. Tab. 22 zawiera wyniki dla gospodarstw prowadzących rachunkowość bez zastosowania poprawki o 40%. Z tego też powodu akumulacja w tych gospodarstwach jest wyższa o około 30% niż po zastosowaniu poprawek. Nie możemy narazie zastosować poprawek do poszczególnych wielkości gospodarstw, gdyż nie mamy danych masowych, które posłużyłyby do porównania. Jest to sprawa przyszłości. Mimo to tab. 22 wskazuje na pewne interesujące zjawiska. W 1955/56 r. niewątpliwiej akumulacji pochodzenia rolniczego mamy zaledwie 7% dopiero w grupie od 7—10 ha i w grupach następnych rośnie ona bardzo znacznie (48% i 61%). W 1956/57 r. już w grupie od 3 do 7 ha mamy 15% akumulacji niewątpliwego rolniczego pochodzenia, a w grupie od 7 do 10 ha już 43%. W grupach zaś następnych — 62% i 67%.

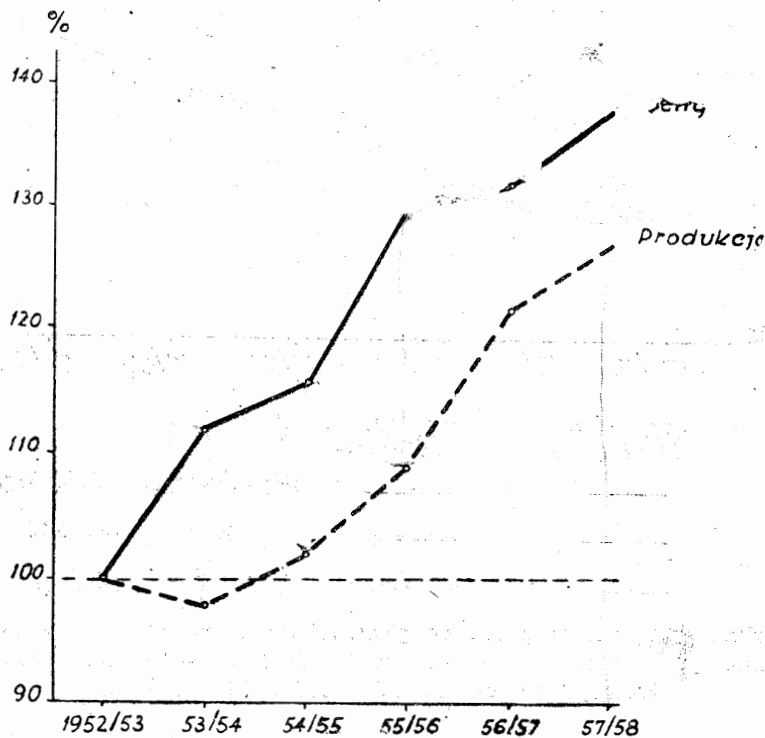
Tab. 22 wskazuje, że w miarę wzrostu wielkości gospodarstwa akumulacja z dochodu rolniczego rośnie bardzo znacznie i w gospodarstwach wyżej 10 ha jest w 60% niewątpliwie rolniczego pochodzenia. Ponieważ jednak gospodarstw od 10 ha w ogólnej masie gospodarstw rolnych, będących głównym źródłem utrzymania rodziny, jest tylko 13,8%, przeto nie decydują one o wynikach ogólnych w całym kraju.

Według danych przedwojennych za lata 1935/36 i 1936/37 akumulacja w gospodarstwach od 3 do 10 ha (przeciętny obszar około 6 ha) prowadzących rachunkowość kształtowała się na poziomie niższym niż dochody spoza gospodarstwa i stanowiąła w 1935/36 r. 94%, a w 1936/37 r. 88% tych dochodów.

Wróćmy obecnie raz jeszcze do spożycia, a ściślej mówiąc do jego części naturalnej, tzn. wartości wszelkich artykułów rolnych (zarówno jadalnych, jak i użytku osobistego np. pierze, wełna, len, kozuch itp.) pobranych z gospodarstwa rolnego na użytek rodziny. Tutaj podobnie jak przy określaniu ogólnej wartości spożycia posłużyliśmy się proporcjami wynikającymi z gospodarstw prowadzących rachunkowość. Jak wynika z tab. 14 udział spożycia naturalnego w ogólnej wartości spożycia stale obniża się. Można powiedzieć, że od 1952/53 r. (kiedy stanowiło ono 60,6% spożycia ogólnego) do 1957/58 r. (kiedy stanowi ono 50,8%) spadek nastąpił o 9,8%, tzn. przeciętnie rocznie o 1,6%.

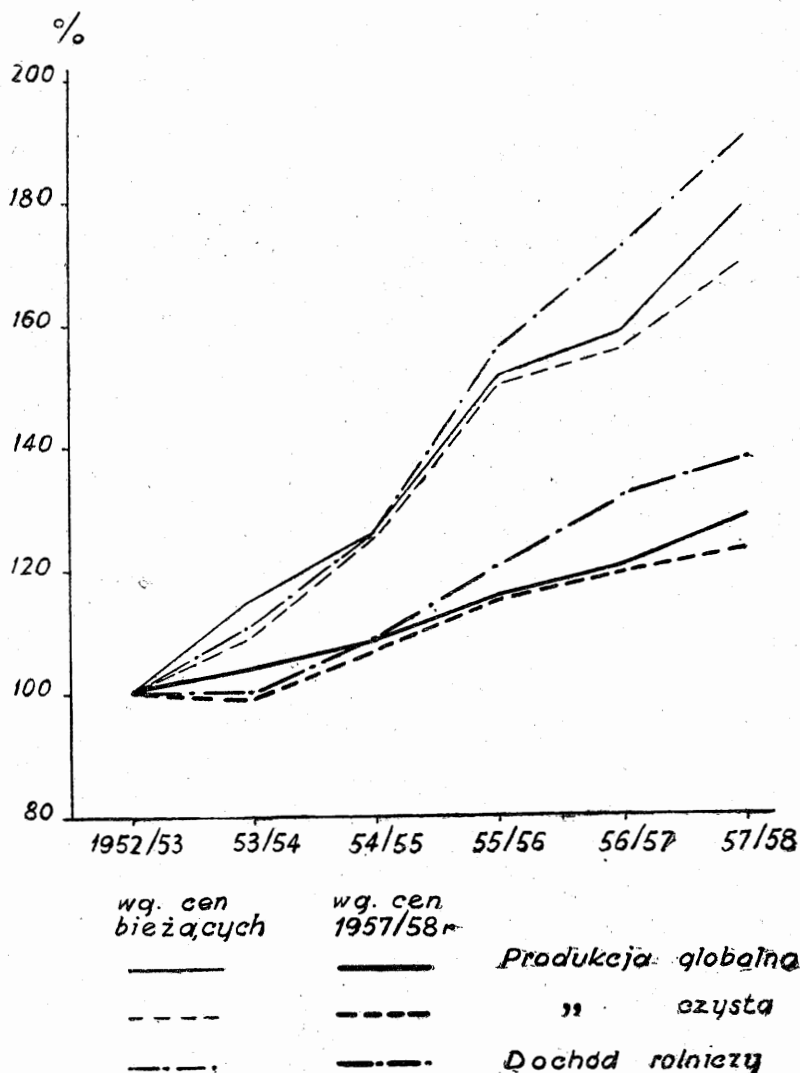
Dotychczas przedstawione wyniki były obliczone w cenach bieżących każdego roku, toteż kształtowanie się poszczególnych elementów dochodu wytworzonego i podzielonego odbywało się w oparciu o dynamikę zarówno produkcji jak i cen.

Jak wynika z tab. 12, nominalne dochody chłopów w ciągu sześciu lat, tzn. od 1952/53 do 1957/58 uległy prawie podwojeniu.

Wykres. 1. Dynamika wzrostu cen i produkcji podstawowych artykułów rolnych w latach 1952/53–1957/58. Rok 1952/53 = 100

Jak dalece dochody rosły wskutek podnoszenia się poziomu produkcji w rolnictwie chłopskim, a w jakim stopniu wzrost ten był spowodowany podnoszeniem cen na artykuły rolne przedstawiamy w tab. 23 przy pomocy wskaźników zespołowych.

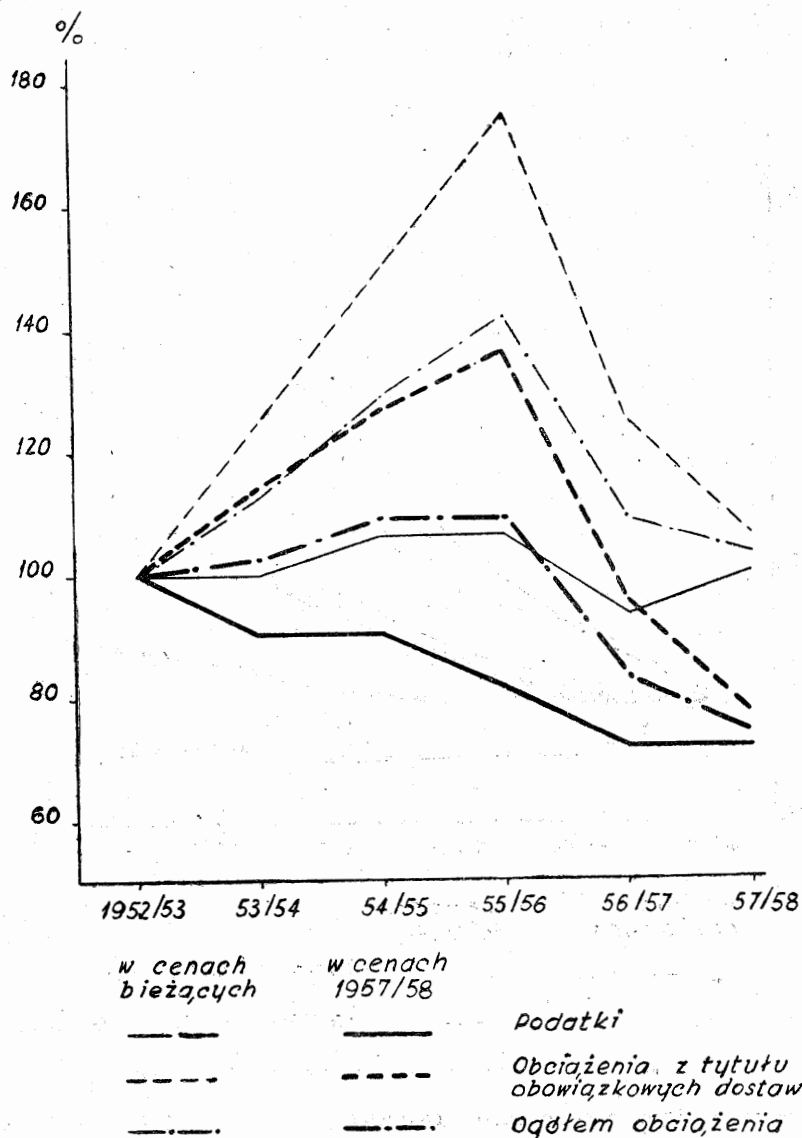

Wykres 2. Dynamika produkcji globalnej, produkcji czystej i dochodu rolniczego (wyniki skorygowane) w latach 1952/53—1957/58 w cenach bieżących i w cenach 1957/58 r. Rok 1952/53 = 100

Tabela 23

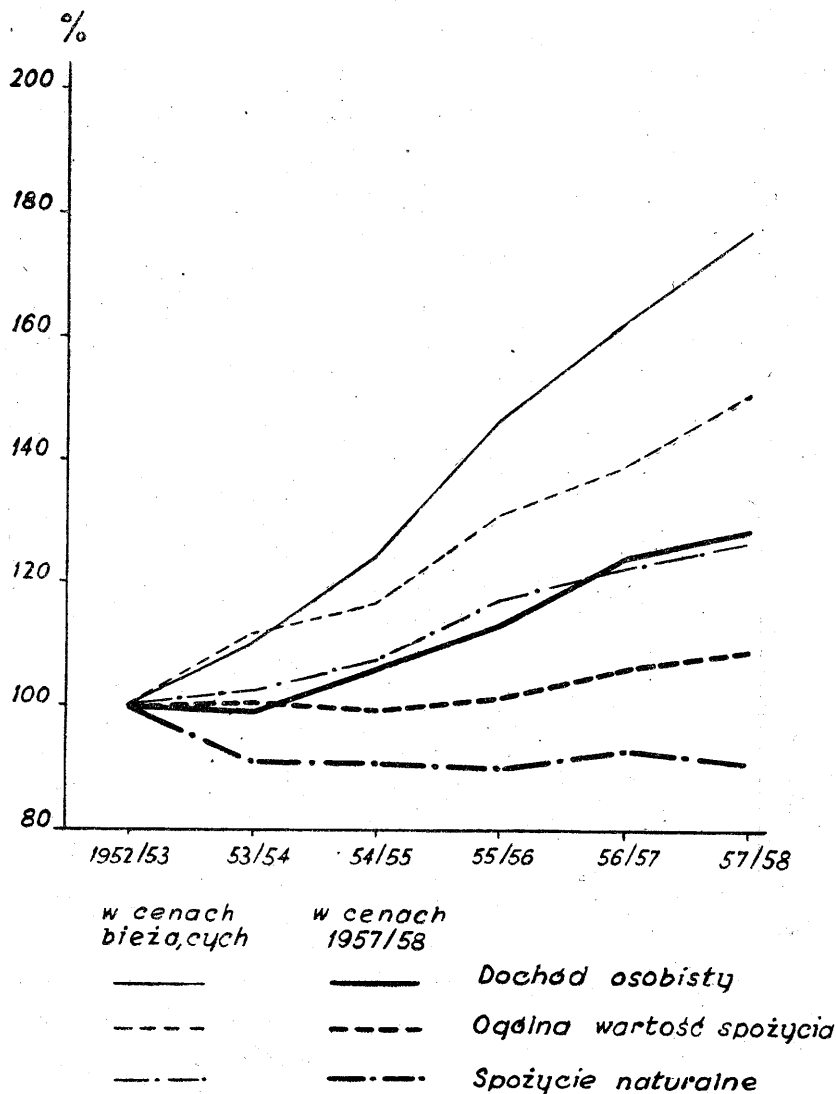
Wskaźniki zespolowe cen i produkcji

Wyszczególnienie	1952/53	1953/54	1954/55	1955/56	1956/57	1957/58
Wskaźniki cen	100,0	110,8	117,6	129,9	131,0	138,2
Wskaźniki produkcji	100,0	98,0	101,8	109,3	122,0	126,7

Wykres 3. Dynamika podatków i obciążeń z tytułu obowiązkowych dostaw (wyniki skorygowane) w latach 1952/53—1957/58 w cenach bieżących i w cenach 1957/58 r. Rok 1952/53 = 100

Do obliczenia wskaźników przyjęto tylko podstawowe artykuły rolnicze, tzn.: 4 zboża, ziemniaki, buraki cukrowe, żywiec wieprzowy, żywiec bydlęcy, mleko i jaja. Wskaźniki cen dotyczą średnich cen wartości produkcji przy doliczeniu obowiązkowych dostaw wg cen zużycia wewnętrznego.

Wykres 4. Dynamika dochodu osobistego, ogólnej wartości spożycia i spożycia naturalnego (wyniki skorygowane) w latach 1952/53—1957/58 w cenach bieżących i w cenach 1957/58 r. Rok 1952/53 = 100

Jak wynika z tab. 23, jak też z wykresu 1, ceny na artykuły rolne rosły szybciej niż ich produkcja, choć właśnie kształtowanie przez państwo cen w dostawach ponadobowiązkowych wpływało decydująco na rozwój produkcji, a zwłaszcza zwierzęcej.

Chcielibyśmy w dalszym ciągu przedstawić dynamikę dochodów gospodarstw chłopskich, opartych w pierwszym rzędzie na produkcji rolnej, w ich realnej postaci. Niestety nie możemy jeszcze w chwili obecnej

począć poprawek na realną wartość dochodu wytworzonego, uwzględniając jego wartość nabywczą. Dotychczasowe wskaźniki cen towarów nabywanych przez ludność publikowane w Roczniku Statystycznym nie odzwierciedlają rzeczywistej relacji cen rolnych i przemysłowych oraz siły nabywczej dochodu wytworzonego, zwłaszcza jeśli mowa o dochodach od 1952/53 r.

Z tego też względu dokonaliśmy przeliczenia podstawowych elementów tego dochodu wg cen podstawowych artykułów rolnych z 1957/58 r. Jesteśmy przygotowani na wiele zarzutów w stosunku do takiej ilustracji, jednakże uważamy, że z punktu widzenia gospodarstwa rolnego ustalenie faktycznego poziomu dochodu obliczonego w cenach stałych wskazuje na realny wzrost dochodów z pracy a nie z kombinacji cen.

Obliczenia nasze podajemy w tab. 24 w liczbach absolutnych i w tab. 25 w liczbach względnych oraz ilustrujemy na wykresach 2, 3, 4. Zarówno tab. 25 jak i wykresy dają porównanie kształtowania się poszczególnych elementów dochodu w cenach bieżących każdego roku oraz w cenach z 1957/58 r. Poza dochodami z gospodarstwa przeliczyliśmy również wg cen podstawowych artykułów rolnych z 1957/58 r. dochody spoza gospodarstwa oraz świadczenia w stosunku do państwa, jak też dochód osobisty, wartość spożycia i akumulację. Podkreślamy raz jeszcze, że obliczenie to nie ma na celu wykazania siły nabywczej wytworzonego dochodu, bowiem uważamy, że nie mamy dostatecznych przesłanek dla dokonania takiego obliczenia.

Przeglądając tab. 25 i załączone wykresy stwierdzamy, że zarówno wzrost produkcji jak i dochodów nie jest tak gwałtowny, przy obliczeniu wg cen z 1957/58 r. niż jak by to się wydawało przy obliczaniu w cenach bieżących każdego roku. Biorąc punkty krańcowe, tzn. porównując 1957/58 r. do 1952/53 r. widzimy, że zarówno produkcja globalna jak i czysta wzrasta o około 30%, a nie o 80% jak to wynika z obliczeń w cenach bieżących. Również dochód rolniczy rośnie tylko o 38% a nie o 90%. Dochód rolniczy rośnie szybciej niż produkcja czysta w obu obliczeniach, a zwłaszcza w obliczeniu drugim (wg cen z 1957/58 r.) ponieważ przy przeliczeniu świadczeń dla państwa wartość tych świadczeń spada bardzo znacznie. Toteż stanowią one 13% produkcji czystej w 1957/58 r. wobec 22% tej produkcji w 1954/55 r. (okres najwyższych obciążeń). Przeliczenie świadczeń dla państwa wg cen jednolitych daje doskonały obraz realnej wartości tych świadczeń w ciągu sześciu badanych lat.

O ile przeliczenie, wg cen jednolitych, dochodu osobistego, ogólnej wartości spożycia i akumulacji może budzić wiele zastrzeżeń, to jednak spożycie naturalne wyrażone w tych cenach wskazuje na rzeczywiste tendencje kształtowania się tego spożycia.

Dotychczas ilustrowany był wytworzony dochód i jego podział w przeliczeniu na 1 gospodarstwo. Końcowym jednakże efektem tego rodzaju obliczeń jest dochód przypadający na głowę ludności. Toteż w tab. 26 podajemy dochód rolniczy, dochód osobisty i ogólną wartość spożycia (fundusz spożycia) w przeliczeniu na 1 członka rodziny chłopskiej. Obliczenia dokonano zarówno dla dochodów nominalnych, jak i dla dochodów wyrażonych w cenach podstawowych artykułów rolnych z 1957/58 r. Tendencje uzyskane w tab. 26 nie wiele różnią się od poprzednio podanych obliczeń na 1 gospodarstwo, bowiem przeciętna liczba

Tabela 24

Wytwarzanie i podział dochodu w gospodarstwach indywidualnych wg cen artykułów rolnych z 1957/58 r. Produkcja poprawiona o 40% w przeliczeniu na 1 gospodarstwo w tys. zł

Wyszczególnienie	1952/53	1953/54	1954/55	1955/56	1956/57	1957/58
Powierzchnia ogólna	6,06	6,09	6,09	6,16	6,15	6,20
Użytki rolne	5,42	5,45	5,44	5,50	5,53	5,60
Wytwarzanie dochodu ogólnego						
Produkcja globalna	35,8	37,5	38,8	41,8	43,3	46,4
Nakłady materialne	16,2	18,0	17,7	19,0	19,9	22,2
Produkcja czysta	19,6	19,5	21,1	22,8	23,4	24,2
Dochód spoza gospodarstwa	4,0	4,0	3,9	3,5	3,9	3,8
Dochód ogólny	23,6	23,5	25,0	26,3	27,3	28,0
Podział produkcji czystej						
Produkcja czysta	19,6	19,5	21,1	22,8	23,4	24,2
Podatki	2,1	1,9	1,9	1,7	1,5	1,5
Obciążenia z tyt. obowiązkowych dostaw	2,2	2,5	2,8	3,0	2,1	1,7
Ubezpieczenia	0,3	0,3	0,3	0,2	0,3	0,6
Czynsze dzierżawne i procenty	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1
Pracownicy najemni	0,7	0,6	0,6	0,7	0,6	0,7
Dochód rolniczy	14,2	14,2	15,4	17,1	18,8	19,6
Podział dochodu osobistego						
Dochód osobisty ^a	18,2	18,2	19,3	20,6	22,7	23,4
Spożycie ogółem	18,2	18,3	18,1	18,4	19,3	19,9
w tym: naturalne ^b	11,1	10,2	10,1	10,0	10,3	10,1
Różnica stanu majątku (akumulacja)	-0,0	-0,1	1,2	2,2	3,4	3,5

a — Dochód rolniczy + dochód spoza gospodarstwa

b — Spożycie wyłącznie z własnego gospodarstwa

osób w rodzinie waha się z roku na rok, w badanych gospodarstwach bardzo nieznacznie. Dotychczasowe obliczenia nie dają jednak możliwości porównania dochodów rodzin chłopskich z dochodami rodzin innych grup ludności. Powodem tego jest fakt, że spożycie naturalne (pobrane z własnego gospodarstwa) stanowiące przeszło 50% dochodu osobistego, wytworzonego przez rodzinę chłopską, jest liczone wg cen zbliżonych do cen skupu ponadobowiązkowego artykułów rolnych. Wartość artykułów jadalnych dla innych grup ludności w kraju musi być liczona wg cen detalicznych przez tę ludność płaconych. (Patrz budżety rodzin pracowników zatrudnionych w przemyśle.) Toteż dla uzyskania porównywalności należy spożycie naturalne rodzin chłopskich obliczyć również wg cen detalicznych. Obliczenie takie dla 1957/58 r. zostało dokonane w tab. 27. Przyjęto prawie wszystkie artykuły spożywane z własnego gospodarstwa

Tabela 25

**Dynamika podstawowych elementów wytwarzania i podziału dochodu
w gospodarstwach indywidualnych w latach 1952/53—1957/58 w %**

Wyszczególnienie	Lata					
	1952/53	1953/54	1954/55	1955/56	1956/57	1957/58
Wyniki w cenach bieżących						
Produkcja globalna	100,0	115,8	127,4	151,7	158,7	179,2
Produkcja czysta	100,0	109,9	126,8	150,7	156,3	171,2
Podatki	100,0	100,0	106,7	106,7	93,3	100,0
Obciążenia z tytułu obo- wiązkowych dostaw	100,0	125,0	150,0	175,0	125,0	106,3
Ogółem obciążenia ^a	100,0	112,9	129,0	141,9	109,7	103,2
Dochód rolniczy	100,0	110,7	127,2	156,3	172,8	190,3
Dochód spoza gospodarstwa	100,0	110,3	113,8	113,8	127,6	131,0
Dochód osobisty	100,0	110,6	124,2	147,0	162,9	177,3
Spożycie ogółem	100,0	111,4	116,7	131,1	138,6	150,8
Spożycie naturalne	100,0	102,5	107,5	117,5	122,5	126,5
Akumulacja	—	—	100,0	210,0	320,0	350,0
Wyniki w cenach 1957/58 r.						
Produkcja globalna	100,0	104,8	108,4	116,8	120,9	129,6
Produkcja czysta	100,0	99,5	107,6	116,3	119,4	123,5
Podatki	100,0	90,5	90,5	81,0	71,4	71,4
Obciążenia z tytułu obo- wiązkowych dostaw	100,0	113,6	127,3	136,4	95,5	77,3
Ogółem obciążenia ^a	100,0	102,3	109,3	109,3	83,7	74,4
Dochód rolniczy	100,0	100,0	108,4	120,4	132,4	138,0
Dochód spoza gospodarstwa	100,0	100,0	97,5	87,5	97,5	95,0
Dochód osobisty	100,0	100,0	106,0	113,2	124,7	128,6
Spożycie ogółem	100,0	100,5	99,5	101,1	106,0	109,3
Spożycie naturalne	100,0	91,9	91,0	90,1	92,8	91,0
Akumulacja	—	—	100,0	183,3	283,3	291,7

a — Podatki + obciążenia z tytułu obowiązkowych dostaw

rolnego przez 1 członka rodziny i obliczono ich wartość po pierwsze wg cen zużycia wewnętrznego ustalonych przez IER a zbliżonych do cen skupu ponadobowiązkowego oraz powtórnie wg cen detalicznych w 1957/58 r. zaczerpniętych z Małego Rocznika Statystycznego 1959 r. Wyniki obliczeń wskazują, że pula spożycia naturalnego wyrażona w cenach detalicznych jest wyższa o 37% od wyliczonej w cenach ustalonych przez IER. W związku z tym ogólny fundusz spożycia powinien być zwiększony o 17%, dochód osobisty o 15%, a dochód rolniczy również o 17%. Przyjmując wyżej obliczoną poprawkę dla gospodarstw prowadzących rachunkowość należałoby w 1957/58 r. poprawić dochód rolniczy przypadający na 1 rodzinę z 27,4 tys. zł na 31,9 tys. zł, dochód osobisty — z 31,2 tys. zł na 35,7 tys. zł, ogólną pulę spożycia — z 26,6 tys. zł na 31,1 tys. zł,

Tabela 26

**Dochód rolniczy, dochód osobisty i fundusz spożycia na 1 członka rodziny
(wyniki skorygowane) w latach 1952/53—1957/58**

Lata	Liczba osób w ro- dzinie	Dochód rolniczy		Dochód osobisty		Fundusz spożycia	
		nomi- nalny	w cenach 1957/58 r.	nomi- nalny	w cenach 1957/58 r.	nomi- nalny	w cenach 1957/58 r.
w złotych							
1952/53	4,47	2304	3176	2953	4071	2953	4071
1953/54	4,52	2527	3141	3230	4026	3252	4048
1954/55	4,41	2970	3492	3718	4376	3492	4104
1955/56	4,43	3634	3860	4379	4650	3905	4153
1956/57	4,46	3991	4215	4820	5089	4103	4327
1957/58	4,35	4495	4495	5366	5366	4564	4564
w %							
1952/53	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1953/54	101,1	109,7	98,9	109,4	98,9	110,1	99,4
1954/55	98,7	128,9	109,9	125,9	107,5	118,3	100,8
1955/56	99,1	157,7	121,5	148,3	114,2	132,2	102,0
1956/57	99,8	173,2	132,7	163,2	125,0	138,9	106,3
1957/58	97,3	195,0	141,5	181,7	131,8	154,6	112,1

wartość spożycia naturalnego — z 12,2 tys. zł na 17,7 tys. zł. Poprawka wynosi w każdej pozycji 4,5 tys. zł.

Zastosowanie omawianej poprawki dla gospodarstw przeciętnych w kraju (tzn. skorygowanych danych rachunkowych) wyrażałoby się kwotą 2600 zł, zatem spożycie naturalne w gospodarstwach przeciętnych powinno wynosić 12,7 tys. zł zamiast 10,1 tys. zł, ogólny fundusz spożycia — 22,5 tys. zł zamiast 19,9 tys. zł, dochód osobisty — 26,0 tys. zł zamiast 23,4 tys. zł i dochód rolniczy — 22,2 tys. zł zamiast 19,6 tys. zł.

Tak więc obliczanie spożycia naturalnego rodzin chłopskich według cen płaconych producentowi obniża dochód rolniczy ludności chłopskiej o 17%. Nie podważamy tutaj dotychczasowego sposobu liczenia dochodów chłopskich, chcemy jednak uświadomić sobie i innym, że różnica jest poważna i przy porównaniu budżetów rodzin chłopskich z budżetami robotników i pracowników w przemyśle nie może być pominięta.

W tab. 28 zestawiamy budżety rodzin chłopskich z budżetami pracowników zatrudnionych w przemyśle, opierając się dla tych ostatnich na danych z 1958 r. (Mały Rocznik Statystyczny 1959 r.).

Dla rodzin chłopskich uwzględniliśmy z dochodu osobistego tylko fundusz spożycia bez funduszu przeznaczonego na akumulację, a wartość spożycia naturalnego obliczyliśmy w cenach detalicznych, podnosząc tym samym ogólną wartość artykułów jadalnych oraz ogólny fundusz spożycia. Nadto uwzględniliśmy podatki, obciążenia z tytułu obowiązkowych dostaw i ubezpieczenia, ponieważ budżety robotnicze uwzględniają podatki i składki. Budżet rodzin chłopskich podajemy w dwóch wariantach, a mianowicie:

- 1) dla chłopów indywidualnych prowadzących rachunkowość i
- 2) dla przeciętnych gospodarstw w kraju.

Tabela 27

**Wartość spożycia naturalnego w gospodarstwach prowadzących rachunkowość
wyrażona w cenach ustalonych przez IER i w cenach detalicznych
Na 1 członka rodziny 1957/58 r.**

Wyszczególnienie	Spożycie naturalne ^a na 1 człon- ka rodziny	Ceny w zł		Wartość ogólna w zł wg cen	
		ustalone przez IER	detaliczne	ustalonych przez IER	detalicz- nych
Mąka pszenna	53 kg	5,00	6,70	265	355
Mąka żytnia	72 „	3,00	3,00	216	216
Ziemniaki	231 „	0,70	1,10	162	254
Warzywa	74 „	0,70	1,92	52	142
Owoce	41 „	2,00	7,15	82	293
Mleko	250 ltr	2,30	2,95	575	738
Masło	5,5 kg	50,00	70,00	275	385
Śmietana	8,9 ltr	12,50	17,33	111	154
Jaja	188 szt.	1,30	1,70	244	320
Mięso	25 kg	18,00	22,00	450	550
Słonina i smalec	6,7 kg	28,00	27,00	188	181
Ogółem	×	×	×	2620	3588

^a Artykuły pobrane tylko z własnego gospodarstwa.

Te ostatnie liczby ustaliliśmy przez zastosowanie poprawek w danych uzyskanych z gospodarstw prowadzących rachunkowość o różnice wynikające z badania reprezentatywności tych gospodarstw, tzn. w ogólnej puli spożycia o 33% (patrz rozdział poprzedni). Strukturę ogólnej puli spożycia w gospodarstwach przeciętnych w kraju przyjęliśmy na podstawie danych rachunkowości z takich gospodarstw, w których ogólny fundusz spożycia był na poziomie ustalonego przez nas przeciętnego spożycia (około 50 gosp.), a również z danych 1954/55 r., kiedy ogólna pula wartości spożycia w gospodarstwach prowadzących rachunkowość była na poziomie oszacowanej dla 1957/58 r. puli w gospodarstwach przeciętnych w kraju.

Porównując uzyskane dla obu grup ludności dane możemy stwierdzić, że stopa życiowa robotników w przemyśle jest znacznie wyższa niż chłopów prowadzących rachunkowość, a prawie dwukrotnie wyższa od przeciętnych rodzin chłopskich. Różnica w ogólnym budżecie wydaje się bardzo znaczna. W pierwszym wypadku budżet członka rodziny robotniczej przekracza budżet chłopa o 15%, a w drugim wypadku o 53%. Jeżeli z obu porównywanych budżetów wyeliminować podatki i obciążenia, to różnica na niekorzyść gospodarstw chłopskich będzie znacznie większa.

Wartość artykułów spożywczych u chłopów prowadzących rachunkowość jest taka sama jak u robotników przemysłowych, jednakże w przeciętnych rodzinach chłopskich jest niższa o 21%. Zasadnicze różnice zaznaczają się w pozostałych pozycjach budżetu chłopskiego i robotniczego. Wydatki na ubiór w przeciętnych rodzinach chłopskich są o połowę niższe niż w rodzinach robotniczych, wydatki na utrzymanie domu prawie

trzykrotnie niższe; wydatki na kulturę i oświatę sześciokrotnie niższe i prawie dwukrotnie niższe wydatki na higienę i zdrowie.

W wydatkach różnych zwraca uwagę poziom podatków i składek, które w liczbach absolutnych w gospodarstwach rachunkowiczów są prawie dwukrotnie wyższe, a w gospodarstwach przeciętnych nieco wyższe. Jednakże udział ich w budżecie chłopskim jest dwukrotnie większy niż w robotniczym.

Tabela 28

**Porównanie funduszu spożycia w gospodarstwach domowych chłopów indywidualnych i pracowników zatrudnionych w przemyśle
Na 1 członka rodziny rocznie**

Wyszczególnienie	Chłopi indywidualni 1957/58 r.		Pracujący w przemyśle w 1958 r.		
	z gospodarstw prowadzących rachunkowość	z przeciętnych gospodarstw w kraju	robotnicy	pracownicy	
				inżynierijno-techniczni	administracyjno-biurowi

W złotych

Fundusz spożycia ogółem	8 362	6 326	9 653	12 440	10 958
Artykuły spożywcze	4 546 ^c	3 766 ^c	4 576	5 000	4 854
Ubiór	1 193	800	1 747	2 015	2 016
Utrzymanie domu	462	295	849	1 133	1 019
Kultura i oświata	115	70	415	659	471
Higiena i zdrowie	157	129	290	473	395
Różne	1 889	1 266	1 776	3 160	2 203
podatki i składki	1 216 ^a	871 ^a	714	1 555	1 008
alkohol i tytoń	201	143	415	435	340
inne	472 ^b	252 ^b	647	1 170	855

W %

Fundusz spożycia ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Artykuły spożywcze	54,3	59,6	47,4	40,2	44,3
Ubiór	14,3	12,6	18,1	16,2	18,4
Utrzymanie domu	5,5	4,7	8,8	9,1	9,3
Kultura i oświata	1,4	1,1	4,3	5,3	4,3
Higiena i zdrowie	1,9	2,0	3,0	3,8	3,6
Różne	22,6	20,0	18,4	25,4	20,1
podatki i składki	14,6	13,7	7,4	12,5	9,2
alkohol i tytoń	2,4	2,3	4,3	3,5	3,1
inne	5,6	4,0	6,7	9,4	7,8

a — Podatki, obciążenia z tytułu obowiązkowych dostaw, ubezpieczenia.

b — Wraz z wianami i darami.

c — Artykuły z własnego gospodarstwa obliczono wg cen detalicznych.